

Beérkezett: 2024. 09. 22. Elfogadva: 2024. 11. 30. Megjelent: 2024. 12. 31.

Bekesné Kovács Juszтина

Könyvtári ötletbörze a magyar nyelv tanításához

Kedves Olvasó!

Könyvtárostanárként dolgozom egy általános iskolában. A könyvtárhasználati órák egyik alapeleme, hogy a könyveket használjuk a gyerekekkel. A mai gyerekek többsége az elektronikus világban már otthonosan mozog, a tanórákon is egyre nagyobb teret nyernek az IKT-eszközök, ám elkerülhetetlen, hogy nyomtatott könyvekkel is találkozzanak a tanulmányaik során. Könyvtárostanárként úgy gondolom, hogy a gyerekek munkájának hatékonyságához fontos az is, hogy egyes ismeretközlő könyvek, alapvető kézikönyvek, szótárak létéről tudjanak, használatukat megismerjék, magabiztosan eligazodjanak bennük az életkoruknak szükséges szinten, vagyis képesek legyenek megtalálni és kiszűrni azt a megbízható forrásból származó, releváns információt, amelyre szükségük van. A nyomtatott információforrások használatának módját a könyvtárhasználati órákon ismerik meg. Iskolai könyvtárunk eseményeiről egy blogban számolunk be (1. kép).

1. kép

Az SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános Iskolájának könyvtári blogja
Forrás: <http://www.jgypk.hu/gyakktar/>

A könyvtár mellett magyar szakos tanár is vagyok, így tudom, hogy az iskolai könyvtár a magyarórán elhangzottak rögzítéséhez, gyakorlásához, az informális tanuláshoz, készségfejlesztéshez is segítséget nyújthat, nemcsak a könyvtárban tartott magyarórán, hanem a könyvtárhasználati órán, foglalkozáson, sőt az egyéb tantárgyi szakórákon is, a szakóra tényleges anyagától függetlenül.

A következőkben összegyűjtöttem néhány olyan ötletet, amelyeket kifejezetten a magyar nyelvet tanító pedagógusoknak ajánlok iskolai könyvtárban tartott magyarórákhoz, akár önálló órátartással, akár a könyvtárostánárral közös tervezéssel, közösen megvalósítva. A könyvtár szótárakat, lexikonokat biztosíthat az órára való felkészüléshez vagy az órai használatához, mert ezek a könyvek általában több példányban is rendelkezésre állnak az iskolai könyvtárak állományában. Gyakran használunk könyvtárunkban értelmező kézisótárt, szinonimasótárt, idegen szavak szótárát, szólás- és közmondásgyűjteményeket, helyesírási szabályzatot. Ezekből tudunk annyi példányt biztosítani, hogy páronként vagy kisebb csoportokban használhatják őket a gyerekek az órán.

A következőkben konkrét tananyagokhoz ajánlok ötleteket. A témákat a magyar nyelvi órák tananyagát tekintve a teljesség igénye nélkül válogattam, hiszen a magyartanár és a könyvtárostánár közös munkájával

több anyagrészhöz is kapcsolódhat az iskolai könyvtár. Minden korosztályt érintő általános tapasztalatom, hogy a gyerekek szeretnek keresni, kutatni. A kutatás – a könyveken túllépve – akár a könyvtár területére is kiterjeszthető a könyvtárban elrejtett feladatokkal. A keresgélés nemcsak a könyvtár területén izgalmas, hanem a könyvekben magukban is. A nem megszokott játék már az óra kezdetén izgalmasabbá teheti az órai anyag feldolgozását.

Az alsó tagozaton, illetve az 5. évfolyamon, de ismétlés, felelevenítés céljából később is hasznos lehet az ábécé és a betűrend rögzítéséhez például a különböző ismeretterjesztő könyvek betűrendes mutatójában való keresgélés, segítségével a könyvben adott információ megtalálása. A tanulók életkorának megfelelő szótárak, lexikonok használatása is jó játékalap lehet ennek a témakörnek a gyakorlásához. A könyvek betűrendes mutatójában való eligazodás bármilyen témakör feldolgozásakor előkerülhet. A betűrendes mutató segítségével a gyerekek könnyen, hatékonyan megtalálhatják azt az altémakört, amelyről információt kell gyűjteniük, akár egyénileg, akár csoportban dolgozva.

Az 5. évfolyamon a magán- és a mássalhangzótvények tanításához is találhatunk a könyvtárban a diákok számára érdekes, izgalmas feladatot. Például könyvekből, folyóiratokból keressenek a feladatuknak megfelelő szavakat. Ezek lehetnek a könyvek címében vagy meghatározott folyóiratcikkben szereplő szavak is, például a hangrend vagy az illeszkedés gyakoroltatására. A különböző könyvekhez kapcsolt munka egyben rejtett könyvajánló is, mert az a tapasztalatunk, hogy az órán használt könyvekből szívesen kölcsönöznek a gyerekek az óra végén. Könyvtárunkban a *Szitakötő* című folyóiratból van lapszámonként annyi példány, hogy kényelmesen lehessen a felhasználásával feladatot vagy játékot beépíteni az órába.

Az 5., a 6. és a 7. évfolyamon az összetett szavak gyakoroltatása is összekapcsolható könyvtári játékkal és egyben a betűrend ismétlésével. A tanulók először önállóan vagy párban gyűjtenek szóösszetételeket egy meghatározott szóhoz kapcsolódva, majd, miután ismertették egymással, ki mit gyűjtött, közösen megnézzük, hogy az értelmező szótár milyen szóösszetételeket sorol fel. A kevésbé ismert szavak jelentését felolvastathatjuk, megbeszélhetjük, szókincsbővítést is kapcsolva az órai anyaghoz.

Évfolyamtól független lehet az idegen, illetve a régi szavak értelmezése és a szókincsbővítés, továbbá az 5. és a 6. évfolyamon a rokon értelmű szavak témaköre szintén könyvtári szakóra alapja lehet. Az idegenszó-tárak, az értelmező szótárak és a szinonimaszótárak használatása segíthet ezeknek a témaköröknek a gyakorlásában. A könyvtárhasználati órákon a gyerekek általában úgy gondolják, hogy az egynyelvű szótárak nem annyira hasznosak, mint a kétnyelvűek. Akkor változik meg a véleményük, amikor megkérjük őket, hogy egy közismert dolgot próbáljanak röviden bemutatni, például fogalmazzák meg tömören, mi a könyv. Miután rendszerint több mondatban körülírják az adott fogalmat, közösen megnézzük, hogy az értelmező szótár szócikkében mi szerepel. Ekkor szoktak a gyerekek meglepődni azon, hogy mennyire nehéz részletekre kiterjedően, de röviden bemutatni még egy olyan szó jelentését is, amelyet mindannyian jól ismerünk. Ebből kiindulva pedig rájönnek arra is, hogy miért hasznos egy olyan etimológiai vagy tulajdonnevet tartalmazó szótár is, amely szavaink, neveink eredetét, jelentését magyarázza. Ehhez a témakörhöz ajánlok két olyan játékot, amelyeket a könyvtárunkban szeretnek a gyerekek, és segíthetik az anyanyelvi órán zajló munkát is. Az első egyszerű játék értelmező szótár és idegenszó-tár használatával játszható. Alapvető ennél a játéknál a betűrend ismerete (a cél a megfejtésen kívül a szókincsbővítés is lehet). Párok vagy kisebb csoportok számára összeállítunk egy látszólag értelmetlen mondatot, ismeretlen szavakból (ha tehetjük, tananyaghoz is kapcsolhatjuk a választott szavakat), például *Delizánszal megyünk a galantériába pertlit vásárolni*. A szavak jelentését kikeresve a tanulók képesek lesznek értelmezni, „lefordítani” a mondatot, majd megoldani a hozzá kapcsolódó feladatokat vagy megválaszolni a kérdéseket.

A másik játék végén a közös munka eredményeként közös megfejtést kapnak a gyerekek. Páronként adjunk a tanulóknak 1-1 szót, amelyet meg kell keresniük az értelmező szótárban. Ez a szó kapcsolódhat az anyanyelvi

vagy az irodalomóra témájához, és ennek a szónak a jelentésével dolgoznak majd. A jelentés meghatározott sorszámú betűjét kell beírniuk a táblán szereplő rejtvénybe, a megfelelő sorszámú helyre. Ha minden páros jól dolgozott, a végén a táblára egyenként felírt betűkből összeáll a helyes megfejtés. Ez lehet az óra témája, egy kapcsolódó kifejezés, egy rövid idézet vagy egy irodalmi mű címe stb.

A 6. évfolyamon az egyes tulajdonnevek helyesírásának gyakorlásakor is segítséget nyújthat a könyvtár állománya, például a nehezen megjegyezhető földrajzi nevek helyesírásánál az iskolában, az órákon használt földrajzi atlaszok és a könyvtárban található útikönyvek segítségével. Olyan könyveket is érdemes választani, amelyek a lakóhelyhez kapcsolódó helytörténeti érdekességeket tartalmaznak a földrajzi nevek gyakorlása mellett.

Az 5. évfolyamon, ahol felső tagozaton az állandósult szókapcsolatokkal találkoznak a gyerekek, olyan szólás- és közmondásgyűjteményeket használhatnak, amelyekben betűrendben kulcsszók segítik az eligazodást. A könyvben való tájékozódáshoz a tanulóknak ki kell választaniuk az adott szólás, közmondás kulcsszóját, és ismerniük kell a betűrendet is. Ennek a feladatnak a nehezített változata az, amikor nem a kész közmondást kapják meg a tanulók, hanem ennek összekevert szavait, illetve még nehezebb feladat, amikor magukat a szavakat is keresniük kell, mert előzetesen elrejtettük őket a könyvtári asztalok környékén. Csak az összes szó megtalálása után tudják kiválasztani a kulcsszót, majd megkeresni a szólást és a jelentését.

A kulcsszókeresés, lényegkiemelés, vázlatírás folyamatosan jelen van a könyvtári foglalkozásokon, a könyvtárhasználati órákon és a könyvtári szakórákon is. A tanulók egy-egy projektnél, közös munkánál, plakát- vagy prezentációkészítésnél gyakorolják mindazt, amiről a magyarórán már tanultak. Az óra jellegétől és a feladattól függően a munkájuk bemutatására, kiselőadás tartására is lehetőségük van. A lovagkor témájához kapcsolódik az a lényegkiemelő feladat, amikor 8-10 mondatos összefoglalót kell készíteniük arról, hogy milyen körülmények között éltek az emberek egy 15. századi nagyvárosban. Ehhez a feladathoz lovagkori témájú könyvtári könyveket használhatnak.

A szövegértés, szövegalkotás fejlesztése is gyakran köthető a könyvtári órákhoz. Egy adott szakirodalom, szócikk, folyóiratcikk megértése, lényegének kiemelése gyakori feladat a könyvtárhasználati és a könyvtári szakórákon is. A szövegalkotás, a rövid, tömör, lényegre törekvő megfogalmazás, a több forrásból való információk összefoglalása szintén olyan feladat, amelyet a könyvtár által kínált eszközök, lehetőségek segíteni tudnak. A lovagkorhoz kapcsolódó óra feladatai között is van szövegértést, szövegalkotást fejlesztő gyakorlat is. Egy adott könyv kijelölt oldaláról kell információt gyűjteniük a lovagok öltözékéről, majd röviden összefoglalniuk az olvasottakat.

A hozott példák csak felvillantottak néhány lehetőséget, hogy a könyvtár és a magyar nyelv tanítása hogyan kapcsolódhat egymáshoz. Az iskolai könyvtárak állománya a fentiekén kívül még számos alkalmat nyújt a közös munkára. Érdemes kihasználni, hogy a könyvtár helyben van, és érdemes a segítségével új játékokat beépíteni az órák megszokott menetébe.

Tisztelettel:

Szeged, 2024. szeptember 22.

Bekesné Kovács Jusztiina
magyar- és könyvtárostanárné
Szegedi Tudományegyetem
Juhász Gyula Gyakorló Általános
és Alapfokú Művészeti Iskolája,
Napközi Otthonos Óvodája

Library brainstorming for teaching Hungarian

Az írás szerzőjéről

Bekesné Kovács Juszti

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája,
Napközi Otthonos Óvodája, Szeged, Magyarország

jusztina[kukac]gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-3826-3163>